

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן-צבי

הדף הירושלמי לפרשת השבוע

פרשת משפטים – שקלים

מצוות מחצית השקל / מאת: טליה זיסקין (ייעוץ אקדמי: ד"ר ראובן גפני)

אנייה. הודות לממצא זה ניתן לראות איך המצווה הזמנית שבספר שמות לבשה פנים אחרות ונותרה כמצווה לדורות.

בשנים 66 עד 70 לסה"נ התקיים המרד הגדול נגד רומא; כחלק מציון העצמאות המדינית וכדי לא להשתמש בדגמים נוכריים, הוטבעו מטבעות מיוחדים, ואלה שימשו למחצית השקל. על מטבעות אלה מופיעים תאריכים משנה ראשונה עד שנה חמישית למרד: בצד אחד של המטבע מופיעים ענף ועליו שלושה רימונים וכתובת בכתב העברי העתיק: "ירושלים הקדושה"; בצדו האחר מופיעים גביע העומר והכתובת: "חצי השקל". מטבעות אלה נתגלו בעבר בחפירות מצדה, בסביבתה הקרובה של ירושלים ובחפירות ברובע היהודי. לפני שנים אחדות, בעת סינון שפכי הר הבית, נתגלה בפעם הראשונה מטבע כזה שמקורו בהר הבית עצמו.

כך, הממצאים הארכאולוגיים בירושלים פותחים לנו צוהר קטן לגלות את גלגוליה של מצווה זו בירושלים, שבת המקדש שבתוכה היה היעד שלה. כמעט שאפשר לחוש את עולי הרגל מגיעים ומביאים משלהם למען המטרה הגדולה, אחזקת המקדש.

מצוות הבאת מחצית השקל למקדש פסקה עם חורבן הבית, אך המשיכה בדרך של תמיכה ביישוב היהודי בארץ ישראל. יהודים מרחבי העולם שלחו מעות לקהילות ארץ ישראל. כיום, בכל שנה לפני תפילת מנחה של תענית אסתר, נוהגים לתרום 'זכר למחצית השקל' צדקה לעניים. כך משמר עם ישראל את זכרה של המצווה הקדומה ומעניק לה משמעויות חדשות.

בשבת זו קוראים את 'פרשת שקלים' (שמות ל, יא-טז) מיד לאחר פרשת השבוע וקרבות ראש החודש. פרשה זו עוסקת בחיובו של כל אדם מעם ישראל לתרום תרומה של מחצית השקל למשכן: וַיִּדְבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת-רֹאשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כְּפֹר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם [...] מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ [...] הָעָשִׂיר לֹא-יִרְבֶּה וְהַדָּל לֹא יִמְעֹט מִמִּחֲצִית הַשֶּׁקֶל [...] וְלִקְחָתָּ אֶת-כֶּסֶף הַכֹּהֲנִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אוֹתוֹ עַל-עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי ה' לַכֹּפֶר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם.

הסכום של מחצית השקל אפשר לכל בני ישראל, מכל השכבות והמעמדות הכלכליים, להיות שותפים מלאים בהקמת המשכן. לאחר שנשלמה הבנייה, נמשכה גביית מחצית השקל מכל אחד לצורך רכישת קרבות ציבור וצורכי המשכן, ולאחר מכן - למקדש.

במקרא מתייחס השקל ליחידת משקל ששימשה לתשלום כסף וזהב. עם הזמן הפך השקל מיחידת משקל ליחידת מטבע. תהליך זה מוכר בארץ ישראל החל מן התקופה הפרסית (ימי שיבת ציון), על פי מטבעות ששרדו כאן מאז ועד היום. לפי המשנה, בימי בית שני היו גובים את מחצית השקל מדי שנה מא' באדר ועד א' בניסן: באחד באדר משמיעין על השקלים (שקלים א, א). מטבעות מחצית השקל מתקופת ימי הבית השני נמצאו בחפירות ארכאולוגיות ברחבי הארץ. המטבעות שימשו למחצית השקל בין השנים 125 לפנה"ס, ועד פרוץ המרד הגדול ב-66 לסה"נ; הם הוטבעו בעיר צור, כפי שאפשר להסיק מהקביעה: כסף שדברה בו תורה בכל מקום זה כסף צורי (תוספתא כתובות, יב, ו). בשנות ה-60 של המאה ה-20 נתגלו אלפי שקלים צוריים וחצאי שקלים צוריים במטמון שנמצא טמון באדמה בעוספיה שבכרמל. בשל ריחוקו של מטמון זה מירושלים היה קושי להתחקות על ייעודו. על פי אחת ההשערות, מצבור מטבעות גדול שכזה הוא כינוס של תרומות היחידים שנועד להעלאה להר הבית, שייטכן שנטמן בעקבות הסכנה שריחפה על תושבי המקום. לעומת זאת, בחפירות בירושלים נמצאו עד כה מספר מועט של מטבעות של שקלים וחצאי שקלים מקטבצ'ט צור. בשנת התשס"ח (2008), במהלך חפירות ארכאולוגיות בתעלת הניקוז שנמצאת מתחת לרחוב המרוצף מימי הבית השני, התגלה מטבע של שקל צורי משנת 22 לסה"נ. אפשר לשער ששקל זה נפל מידידו של אדם שהיה בדרכו לבית המקדש לשלם את מס מחצית השקל. בצדו האחד של השקל הוטבע פני מלקרת (Melkart) - האל הראשי של העיר צור, ובצדו האחר עיט עומד על חרטום

היבטים להעמקה

- אילו ממצאים ארכאולוגיים נוספים מחברים לסיפורים או לתכנים מקראיים?
- מה ניתן ללמוד ממטבעות עתיקים? מה מסמל השימוש במטבע?